

1 1930-шо ийлаште Смирнов фамилиян кум автор возен шоген. Тиде – Хрисанф Николаевич (Морко район гыч), Кузьма Флегонтович (Медведево) да Гаврил Тихонович (Марий Турек). Кумшыжо литературышто Смирнов Кавырля лум дене палыме. 1932 ийыште «Тулык Вери» драмыже Маргостеатрыште шындалтын. 1963 ийыште ойлымаш книгаже лектын. Кузьма Смирнов шкаланже Марский псевдонимым налын, ойлымашым да койдарчыкым серкален, М.Шолоховын «Судьба человека» ойлымашыжым да ятыр молымат кусарен. Хрисанф Николаевич ялкор улмыш годым Алдиар псевдоним дене возен да тиде лумлан умбакыжат ушанле лийын кодын.

Х.Смирнов-Алдиарын шочмыжлан тений 3 мартыште 110ий те-мын. Но тудын илыш корныжым але марте нигот туткырак шымлен ончалын огыл. 1976 да 2008 ийлаште лекше «Писатели...» справочниклаште Осипсолаште

уке ыле. Икте шинчен эртарыш гын, тудым Таланцава весе дене алмашта ыле. А южгунамже кок-кум йоча йыгыре шинчен... Кажне кечын Таланцева вич-куд йочам «без обеда» кода ыле. Ен кочмо годым кочде шинчаш пеш йӱсӱ вет... Пытаргыш ийым Кесебелякыште Макар Васи Александрдыр дене тунемаш логале. Тудо шкенан пошкудо ял марияк. Садлан «пошкудылак» туныкта ыле. Наказатлыме йӱнжӱ утларак улмаш. Класс доска воктене шогымет годым иктажым ойлен але ыштен от мошто гын, кролик семын пылышет гыч сакалта ыле... Адак кидше пеш писе ыле. Шижынат от шукто – вуешет линейкам пудыртен шуа. Кушто тынар линейкажым музш улмаш гын?... Книга дене вуй гыч кырымыжым шотленат от пытаре. Черкыш кажне пайрем годымак коштыкта ыле... Тыге туныктымым шагал йоча чытен кертын. Тунеммым кудалтен куржшо пешак шуко лийын».

Тиде цитате «инородец» манме

ужыт. Южгунам редакторын со-мылжым шукта – шеак у номерым кидпалыж дене пенгыдемда. Моско институтышто кок ий утла тунеммек, ты газетышкак пӱртылеш. Тунавракак Йошкар-Олаште «1931-1932 ийысе кинде ямдылыме кампань» да Москошто «Культур революций дене Марий кундем комсомол организатсий ончылсо паша» книгаже-влак лек-тыт. 1932 ийыште рушла гыч куса-рыме «Микроб-влак» книга Учпед-гизыште ош туням ужеш.

Но чылажак икшырымын каен шоген огыл. Партийный дисципли-линым пудыртылат» манын, 1933 ийыште Х.Смирнов-Алдиарым ВКП(б) радам гыч поктен луктыт. Тыгай пунчал совет жапыште пеш кугу азаплан шотлалтын. Партий радам гыч корандыме еным шӱ-рын онченят, сайрак пашашке на-лын огытыл. Но Алдиарым журна-лист радамешак коденят: коклан подылын гынат, айдеме сайын во-зен моштен. Возен газетлык мате-риалымат, сылнымутымат.

1930-шо ийла кыдалне ик уста прозаик улмыжым ончыктен. «Увий» журналыште гына поче-поче «Лагерыште», «Яра кышкар», «Учо», «Первый тошкалмаш» ойлыма-шыже да «Кок тус» (Йошкар-Ола нерген), «У Курманаевка» (Ор-шанке районсо «Победитель» колхоз нерген, кызыт тиде кундем Медведево районуш пура), «Мем-нан туныктышына» (С.Чавайн нер-ген) очеркше-влак печатлалтынат. Журнал гычак лудшо дек каен марландыме «У порт» повесть (ав-торжо Л.Соловьев). А «Йошкар кече» (вара «Марий коммуна») га-зет «Пондашнур», «Румын фронт-тышто» ойлымашыже, «Капа Куз-нецова», «Ильян ешыже», «Пӱдыр Александрдыр», «Придон Ондри», «Инструктор» да моло очеркше-влакым савыктен.

1934 ийыште Москошто Х.Смир-нов ден Наталья Шамыкаеван чу-мырымо «Туналтыш» сборник лек-тын. Тудо самырык да кокла ийготан автор-влакын мурпогышт дене палдарен. Тушко Мичурин-Ятманын, Я.Ялкайнын, Мичурин-Аз-мекейын, Ал.Эрыканын, Олык Ипайын, А.Токын да молынат ой-лымаш ден почаламутышт пуртал-тыныт. К.Алдиар шкенжын ойлы-маш книгажымат (вич печатный лист кугытаным) ямдылен улмаш тудым Маргосиздат 1936 ийын икымше пелыштыже лукташ па-ленден, но ала-могай амал дене сборник ош туням ужын огыл. Ав-торым кеч тидыже изиш лыплан-дарен: МАО-н 15-ше идалыкшы-лан пӱлеклалтше «Сылнымут аршаш» ойпогыш (антологийыш) «Яра кышкар» ойлымашыже логал-лын. Х.Смирнов Олык Ипайын «Ме» сборникшым (Моско, 1934) редактироватлен.

Г.ИНИН

(Мучашыже лиш.)

ТУДЫМ ЧАВАЙН ТУНЫКТЕН АЛДИАР КРИСАМ: журналист, прозаик, мер пашаен

шочын, ялысе школым веле пыта-рен, умбакыже шинчымашым шке-вуя пойдарен манын каласыме. Ту-дын нерген 1950-ше ийлаште кок статьям серыше журналист Борис Семенов Алдиарын шочмо вержы-лан Кумужъялым шотлен. «Траге-дия народа» книгагшат тыгак во-зымо.

Х.Смирнов шкевуя тунемын ман-мат чын огыл. Анкетыште возы-мыш почеш, тудо 1922-1924 ий-лаште (талукат пеле) Ленинград оласе ял озанлык институтын раб-факаштыже тунемын, кокымшо курс гыч кудалтен каен. 1931-1932 ийлаште кок талукат кум тылзе Моско журналистик институтын студентше лийын, но ты ганат дип-лом марте шуын огыл – кумшо курс гыч мӱггӱ пӱртыл толын. Шым тылзе Йошкар Армиыште служитлен.

Иорло кресаньык эргылан ял школыштак ятыр орланаш тӱкнен. «Тошто школышто кузе туныкте-ныт» шарнымашыштыже (1935) теве кузе серен:

«Мый первыйже Морко район Кугу Маршан школыш тунемаш пу-рышым. Тудым «школа братства св. Гурия» манят ыле... Мемнам Арын поп удыр Таланцева тунык-тыш. Туныктымжо тунаре ыш лий, а наказаньыжым кажне кечынак ужуна ыле. Комака воктене кечы-гут сукен шинчыше йоча эксымаш

йоча-влаклан шинчымаш кор-нышто могай нелылык логалмым раш ончыкта. Нужналыклан кӱра гына огыл, туныктышо-влакын ин-дырымыштлан верчынат шуко ик-шыве тунемде кодын.

Смирнов Крисам (лӱмжым ялыште тыге ойленят) чыла тидым чытен лектын, ийготшо шумек, ком-сомолыш пурен. 1920-1922 ий-лаште Кумужъял волостысо РКСМ комитетын (волкомын) се-кретарыже лийын, 1921 ийыште 1-ше Марий областной комсомол конференцийыш Морко кантон деч делегатлан сайлалтын. Вара, 11-ше тыгай погынымаш вашеш (1930 ий ноябрь), «Рвезе коммуна» га-зетеш «Икте гыч - латикте» шар-нымашым савыктен.

1922 ийыште Х.Смирновым РКСМ Чарла канткомыш отдел вуйлатышылан налыныт, но ватке Ленинградыш тунемаш каен. Ту-шеч пӱртылмӱ деч вара Морко кундемыште комсомол пашаште шоген. Лач тунам газетлашке во-заш туналын. 1926 ий ноябрьыште анкетыште ончыктен: «Але марте Унышӱ да Кишке псевдоним дене серкаленам, ончыкыжо Алдиар лиш».

Мер пашаште ятыр опытым по-гышо чолга авторым 1930 ийыште «Йошкар кече» газет редакцийыш партий секторым вуйлатышылан да редакторын алмаштышыжлан